

Problemi i teškoće u tom kretanju, u procesima i praksi preobražaja, nisu niti teorijski, niti praktično smatrani rezultatom i posledicom poretka koji se uspostavlja, poretka samoupravljačke demokratije; naprotiv, uspostavljanje i jačanje stvarnih osnova tog poretka, političkih osnova demokratije udruženog rada, sagledavaju se u suprotstavljanju i prevazilaženju takvih teškoća i problema, u praktičnom savladavanju izraženih poremećaja i deklinacija.

Najzad, politička nadgradnja i delatnost u društvu samoupravljača, i teorijski i u zbilji, predstavljaju za nauku samo sredstvo društvenog preobražaja, ne i sam društveni preobražaj.

Na fonu takvog određenja, marksistički orijentisana politička nauka nalazi stvarnog nosioca društvenog kretanja i subjektiviziranja istorijske snage preobražaja — slobodno udruženog radnika. Ne nalazi ga još uvek celovitog, nego okrnjenog, ne nalazi ga u totalitetu njegovog istorijskog određenja, u društvu in toto. Ali ga nalazi samo u njegovom prototipnom obliku, u temeljnoj tendenciji stvaranja i razvoja. Taj susret nauke i istorijskog subjekta otvara nove puteve saznanja zakonitosti obezbeđenja. Predmetno, u pitanju je izučavanje čoveka ne kao pojedinca izolovanog, formalno slobodnog i jednakog, pojedinca samo s mogućnostima spoja svog stvarnog i političkog položaja, ne kao političkog Robinsona moderne epohe, kao nosioca određenog broja socijalnih atributa i varijabla. U pitanju je izučavanje čoveka u totalitetu njegovih društvenih veza, determinanti, odnosa, određenih stepenom i procesom udruživanja njegovog rada.

Metodološki, politička nauka je ipak nedovoljno pratila svoja idejno-teorijska određenja. U konstituciji naše političke nauke, metodologija je, kada se govori i profesionalno i idejno, nedovoljno razvila odgovarajuću aparaturu procesa saznanja.

Kao da nije bilo dovoljno svesti o tome da je svaka metodologija i sastavni deo teorijskog sistema. Zapravo, da je svaka metodologija nekontrolisana od teorije — ideologija. Bez te veze i kontrole, metodologija je postajala ideologija, izraz svesti onog od koga je pozajmljena, ili onog koji se profesionalnom nadmoći nameće.

Metodologija u nas, bez obzira na to da li je nazivamo posebnom naukom, ili postupkom saznanja, ili tehnikom istraživanja stvarnog života, još uvek je idejno obremenjena i kroz svoje filtere propušta ideologizirana saznanja, najčešće, tuđa suštini samoupravnog odnosa.

Kao da postoji i nameće se izvesni identitet profesionalizma i metodologije, zatim metodologije i teorije, pa teorije i nauke, i, najzad, nauke i najobjektivnije svesti o stvarnom životu. Ali, u isto vreme, kao da postoji i jaz između teorije i metodologije, protivrečnost između sadržaja i načina saznanja.

Na mnogim primerima, istraživačkim ili teorijskim, može se pokazati da je taj raskorak zapravo rezultat slabosti i neprofesionalizma u različitim segmentima koji se bave političkom naukom. To nisu principijski problemi političke nauke, već problemi nenaučnog tretiranja politike.

Oni se javljaju i u strukturi opšteg metodološkog pristupa, i u selekciji posebnih politoloških metoda, i u njihovoj primeni; ima ih i u određenju izvora saznanja, i u utvrđivanju jedinica i procesa posmatranja; tih slabosti nisu lišeni niti uzorkovanje, niti elaboriranje i čitanje podataka, niti njihova analiza i interpretacija. Ponekad i neretko, kompjuterizacija podataka, po sebi i bez kontrole, znači ideologizirano saznanje.

Ovo svakako nije pleođaje protiv metodologije, a često je to u praksi bilo. Ovo je poziv za metodologiju.

NOVE KNJIGE

DEZMOND MORIS: »OTKRIVANJE ČOVEKA«,
Izdavački zavod »Jugoslavija«, Beograd, 1979.
Piše: Jelena Stakić

Dve godine pošto se pojavila na engleskom, knjiga *Man-watching*, poznatog britanskog multidisciplinarno orijentisanog naučnika Dezmonda Morisa, objavljena je i u prevodu na naš jezik. Za ovu, za naše prilike neobičajenu ažurnost, treba da zahvalimo prevodiocu Aleksandru Saši Petroviću i izdavaču. Da je i u poslovnom smislu povučen dobar potez, svedoči činjenica da je knjiga *Otkrivanje čoveka kroz gestove i ponašanje* (kao glasi naslov prevoda na naš jezik), uprkos visokoj ceni, doživela za vrlo kratko vreme i drugo izdanje.

Dezmond Moris, koji je na Oksfordskom univerzitetu stekao zvanje doktora filozofije, istakao se najpre kao zoolog. Proučavajući ponašanje životinja, Moris je sve više počeo da se zanima za ponašanje ljudi. Godine 1967. objavio je svoje čuveno naučno delo, koje će nedugo zatim postati svetski bestseler, *Goli majmun*.

Otkrivanje čoveka je knjiga kojom se Dezmond Moris, sledeći sopstvena interesovanja, uključuje u sve izraženija nastojanja naučnika, socijalnih psihologa u prvom redu, da istraže takozvano neverbalno komuniciranje. Ovaj oblik komuniciranja nam je svima dobro poznat iz svakidašnjeg života: to su oni namerni, i još češće nenamerni, gestovi drugih koje s većom ili manjom sigurnošću prevedimo kao znake dopadanja ili odbojnosti, pristanka ili izbegavanja, slaganja ili neslaganja, stresa, opuštenosti i tako dalje. To je, isto tako, ono međuljudsko saobraćanje koje se, umesto rečima, obavlja izrazima lica, načinom gledanja, pokretima ruku i tela, međusobnom udaljenošću... I »neverbalnih komunikacija« često se može saznati nešto o onim osećanjima ili shvatanjima aktera koje on može biti i ne bi želeo da saopšti, kao što i primalac »neverbalne poruke« može pretrpeti neke uticaje kojih u prvi mah verovatno i neće biti svestan.

No, dok socijalni psiholozi nastoje da ovu vrstu komunikacija sistematski prouče pod kontrolisanim uslovima i uvrste je u neke teorijske okvire, Dezmond Moris polazi od jednog gotovog teorijskog okvira, različite oblike čovekovih gestova i ponašanja posmatra tamo gde su se i dogodili, tako da mu, na kraju, ostaje još samo da ih opiše. Na izgled krajnje jednostavno, ali samo na izgled. Jer, da bi se sačinio ovaj iscrpni, bogati, ilustrovani, zanimljivi i nadasve poučni katalog čovekovih telesnih radnji, bilo je neophodno da se Morisovoj zainteresovanosti za čoveka kao životinjsku vrstu (u nepežorativnom značenju reči) pridruži njegovog ogromno iskustvo terenskog posmatrača, poznavanje čovekove evolucije, smisao za sistematizaciju i ne mala obdarenost za tečno, jezgrovito kazivanje i duhovito imenovanje. U ovom poslednjem, autor je u prevodiocu Aleksandru Saši Petroviću dobio izvrstan saradnika.

Teorijski okvir od kojeg Moris polazi je biološki. *Homo sapiens*, veli autor u uvodu, predstavlja jednu vrstu primata, biološki fenomen kojim vladaju biološki zakoni, kao kod svih drugih vrsta. Ljudska priroda nije ništa više nego jedan poseban vid životinjske prirode. Stoga u gledanju na ljude kao na životinje i nema ničeg uvredljivog.

Gledati ljude na način Dezmonda Morisa znači uočavanje i razumevanje izvesnog broja jednostavnih koncepata, od kojih svaki govori o posebnoj vrsti ponašanja, ili posebnom načinu na koji se to ponašanje razvija ili menja. »Poznavanje tih koncepata omogućuje nam da mnogo jasnije razaberemo izvesne obrasce ponašanja kad se s njima ponovo suočimo, a posmatrača osposobljava da prodre ispod površine onoga što se događa u ljudskim susretima i pri njihovom uzajamnom dejstvu«, objašnjava autor.

Njegova knjiga ima za cilj da prikaže te »jednostavne koncepte«. Ona govori o akcijama, delanju, o tome kako radnje postaju gestovi i kako gestovi prenose poruke. Dezmond Moris je strogo poveo računa o tome da prikaže gestove i ponašanja svojstvena čoveku kao pripadniku date životinjske vrste, a ne pripadniku određene društveno-istorijske sredine. O tom njegovom nastojanju najbolje svedoče fotografije; na njima su prikazani ljudi svih uzrasta, svih boja kože, bogati i siromašni, čuveni i anonimni, podjednako. Tamo gde su pojedine radnje izrazitije zastupljene u nekoj sredini, ili uslovljene njome, Moris ne propušta da to naglasi, trudeći se da čitaocu omogući da izbegne nesporazume s ljudima iz sredina različitih od njegove.

Na kraju, dve zamerke. Manja: na pojedinim mestima učinilo nam se da je Morisova katalogizacija čovekovih radnji malo isforsirana. Veća: Morisova tumačenja nastanka i smisla pojedinih radnji zanimljiva su, duhovita, često dokumentovana, ali često i samo verovatna, a ne i pouzdano dokazana. Fascinantnost objašnjenja tu i tamo zasenjuje činjenicu da su po sredi pretpostavke — privlačne, teorijski utemeljene, plauzibilne, ali ipak samo pretpostavke.

PRVOSLAV RALIĆ: »NOVE LJUDSKE POTREBE I REVOLUCIJA«,
»Gradina« i »Jedinstvo«, 1978.
Piše: Nikola Poplašen

Iako u radovima Karla Marksa ne postoji uobličena, sistematski izvedena teorija potreba, očigledno je da on realizaciju autentičnih ljudskih potreba smatra uslovom i načinom realizacije prirodno-ljudske suštine čoveka, sadržajem i smislom revolucije. S obzirom na karakter savremenog načina reprodukcije kapitala (manipulisanje potrebama, njihova krivost, artifičijelnost, integrisanost u cirkulus profiteurskog organizovanja proizvodnje), ova problematika još više dobija na značaju i aktuelnosti. U marksističkoj literaturi, koliko nam je poznato, postoji samo jedan sveobuhvatan pokušaj (dosta uspešan) razvijanja teorije potreba s obzirom na Marksovo mišljenje revolucije (radi se o knjizi: Agnes Heller, *Marksova teorija potreba*; od 1971. do 1975. godine ova knjiga je štampana na italijanskom, nemačkom, francuskom i engleskom jezičkom području; deo je preveden u časopisu *Markszam u svetu*, br. 11/75), i nekoliko